

І. В. Кошова

доцент кафедри загальної та практичної психології

НДУ імені Миколи Гоголя

м. Ніжин

Уявлення про конфлікт з учителем у підлітків

Одним із напрямків прикладних досліджень у конфліктології є педагогічна конфліктологія. Ставлення до педагогічних конфліктів змінювалося від їх оцінки як таких, що руйнують педагогічну систему, до погляду на них як нормальне соціальне явище. Сучасна конфліктологічна парадигма орієнтує на розуміння неминучості конфліктів та акцентування конструктивних функцій конфлікту. Разом з ідеями впливу на конфлікти, в тому числі і педагогічні, та їх регулювання, вказується на слабку конфліктологічну компетентність педагогів та керівників освітніх закладів (Баникіна С.В), а сучасну активізацію інтересу до педагогічних конфліктів пов'язують як із макропроцесами, так і змінами всередині самої педагогічної системи (Баникіна С.В.).

Педагогічний конфлікт – явище об'єктивно- суб'єктивне, що виникає у результаті професійного і міжособистісного процесу, форма прояву суб'єкт-суб'єктних суперечностей (Баникіна С.В.) Це складний процес, якому властива своя логіка розвитку, що обумовлена об'єктивними та суб'єктивними факторами (Рибакова М.М.). Об'єктивними умовами педагогічних конфліктів є, перш за все, особливості самої педагогічної праці, а суб'єктивні чинники породжуються насамперед індивідуально- психологічними особливостями тих, хто спілкується і тільки потім характером їх участі у діяльності (Зимняя І.А).

У типології педагогічних конфліктів логічним є виділення їх різновидів зважаючи на суб'єктів, включених у взаємодію: учнів, педагогів, адміністрацію та батьків учнів. Однак Дубровіна І.В переконана, що власне педагогічними є конфлікти учитель-учень, а решту конфліктів між суб'єктами педагогічної системи можна назвати організаційними. У межах конфлікту учитель-учень традиційно розглядають конфлікти пов'язані з учбовою діяльністю, конфлікти поведінки, конфлікти взаємостосунків та конфлікти обумовлені організацією учбової діяльності.

Педагогічні конфлікти досить специфічні, оскільки відповідальними за педагогічно правильне вирішення ситуації є дорослі і саме їх моделі поведінки як соціальні норми стосунків засвоює інша сторона конфлікту, а часте виникнення педагогічних конфліктів може дати учням негативно забарвлене, нерідко викривлене уявлення про взаємостосунки старших з молодшими. Різниця у віці, життєвому досвіді, соціальному статусі учасників педагогічного конфлікту розводить їх позиції та є причиною різної міри відповідальності за помилки при їх вирішенні (Рибакова М.М.). Зімня І.А., розглядаючи конфліктне спілкування, яке виникає у відносинах «вчитель-учень» зазначає, що 90% оцінок учителів і учнів про рівень їх контактності не співпадає, а учні оцінюють педагогів як «важкоконтактних» втричі частіше, ніж педагоги учнів. Існує і досить сильна розбіжність оцінки одних і тих же ситуацій: якщо учні вже переживають ситуацію як конфлікт, вчителі ще не сприймають її такою і, ймовірно, навіть не помічають і не розуміють реакції й стан учнів в цих ситуаціях (Сімонова Л.В.).

Дослідження, спрямовані на вивчення уявлень про конфлікт, у тому числі і педагогічний, здійснені в основному на прикладі дорослої вибірки, але різне розуміння подій у педагогічному конфлікті (конфлікт «очима вчителя» й «очима учня») ускладнює взаємодію, що, на нашу думку, значно впливає на розв'язання конфлікту.

У психологічній літературі неодноразово наголошувалося на підвищеній конфліктності підлітків. Проблема переживання кризи і конфліктів – одна із найскладніших і гострих у розвитку та вихованні підлітків взагалі і стосунків їх із учителями, зокрема (Драгунова Т.В.). На нашу думку, сприймання підлітками конфліктів і їх поведінка в педагогічному конфлікті багато в чому обумовлені не тільки бажанням підлітка зберегти обличчя в конфлікті з дорослим, але і прийнятими у підлітковій культурі правилами поведінки в такому конфлікті, стереотипними уявленнями про нього та специфічними підлітковими уявленнями про конфлікт загалом.

Для встановлення уявлення підлітків про конфлікт з учителем, ми використали метод ретроспективного аналізу конфлікту (аналіз письмових

розповідей учнів конфлікти з вчителями). Опис конфліктів відбувався після їх закінчення, коли учасники конфлікту займали дещо інші від початкової (конфліктної) позиції та емоційне відлуння ситуації дещо вщухло. Це не об'єктивна інтерпретація подій, а образ, суб'єктивне сприймання того, що відбувалося. Для уточнення отриманих даних застосовувалися «Методика дослідження особливостей міжособистісного сприйняття у конфліктній ситуації А.І. Ташевої (модифікація О.В. Місенко)» та «Методика діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій Д. Джонсона і Ф.Джонсона (адаптований варіант Т.Д.Кушнірук)». У дослідженні, що проводилося у рамках дипломної роботи Матях К.М., прийняли участь 30 учнів віком від 13 до 14 років.

Аналізуючи дані, ми виявили, що семантичне ядро поняття «конфлікт» у підлітків складають емоційно насичені «незгода» та «бійка», що позначають конфлікт як психологічну несумісність та фізичну агресію. Найменш емоційно насиченим виявилися «боротьба», «розбрат», «розлад», «рукопашна». Виявилось, що учителі частіше використовують стратегію конфронтації при розв'язанні конфліктів з підлітками - 40%, а переважна частина підлітків у цій ситуації схильна до стратегії примусу. До компромісу схиляється 26,7% вчителів та 24% підлітків, але стратегією згладжування схильні користуватись 23,3% педагогів та 18% учнів. Втечу використовують лише 3% вчителів та 7% школярів. Встановлені відмінності достовірні.

Найактуальніші стратегії вирішення конфліктів вчителями та підлітками відрізняються (конфронтація (учителі) та примус (учні)), незважаючи на їх схожість (активність у відстоюванні власних інтересів). С стратегія конфронтації передбачає досягнення як власних цілей, так і цілей супротивної сторони, а стратегія примусу - лише власних цілей. Стратегія примусу, якою користуються підлітки, є досить радикальною, оскільки вона передбачає вигравш за будь-яких умов, використання досить жорстких методів досягнення перемоги, сприймання поразки як особистої образи, а стратегія конфронтації, яка переважно використовується вчителями, характеризується продуманістю рішень та дій, передбачає розгляд конфлікту як проблеми, яку необхідно вирішувати поважаючи та враховуючи інтереси обох сторін. Напряга та

негативні емоції, на думку прихильників даної стратегії, повинні бути повністю зняті для того, щоб розв'язався конфлікт.

Виявлено, що у погляді вчителя на учня та учня на вчителя немає дзеркальності. Якщо вчитель оцінює учня більше за результатами діяльності, ставленням до неї та вимог вчителя, то ставлення учня до вчителя більш особистісне, що підтверджується переважним використанням контент одиниць, що мають смисловий характер при описі опонента конфлікту – вчителя. Причину конфліктів учні бачать у несправедливій оцінці їх знань та в тому, що вчитель помічає порушення поведінки з боку учнів, у «поганому настрої вчителя», але в образі конфлікту полюс уваги підлітка зміщений на себе.